

УДК 159.922.27:316.613.42

Т. В. Данильченко

Received January 10, 2015;

Revised March 03, 2016;

Accepted April 26, 2016.

СУБ'ЄКТИВНЕ СОЦІАЛЬНЕ БЛАГОПОЛУЧЧЯ ЯК ПСИХОЛОГІЧНИЙ ФЕНОМЕН

У статті висвітлено підходи до трактування нового поняття, запропонованого в рамках позитивної психології, – суб'єктивного соціального благополуччя. Якщо раніше більшість досліджень концентрувалася на вивченні соціальних чинників суб'єктивного благополуччя, соціальних параметрів якості життя, то в останні десятиріччя соціальне благополуччя виділено як самостійна наукова категорія. Серед низки понять (соціальне благополуччя, соціально-психологічне благополуччя, соціально-психологічне суб'єктивне благополуччя, соціально-психологічні параметри якості життя, суб'єктивне благополуччя) запропоновано новий термін – суб'єктивне соціальне благополуччя. Показано, що існує два підходи до розуміння цього феномену. У широкому контексті соціальне благополуччя – інтегральний показник ефективності функціонування соціальної сфери, параметрами якого є здоров'я членів суспільства (фізичне та розумове), наявність житла, фінансові ресурси (прибуток, накопичені ресурси, здатність придбати необхідні речі), робота, соціальні стосунки, особиста безпека, навколишнє середовище, можливості дозвілля. У вузькому (психологічному) ракурсі суб'єктивне соціальне благополуччя – оцінка людиною власного функціонування в суспільстві (шлюбу, сімейного життя, дружби, роботи, житла, освіти, здоров'я, рівня життя, сусідства, міста проживання, країни, себе самої). Виділяють такі складники суб'єктивного соціального благополуччя: соціальне прийняття, соціальна зв'язність, соціальний вклад, соціальна актуалізація, соціальна інтеграція. Пропонується авторське визначення суб'єктивного соціального благополуччя як інтегрального соціально-психологічного утворення, що відображає суб'єктивну оцінку (позитивне переживання) успішності функціонування індивіда в соціальному середовищі. У подальших дослідженнях доцільно розробити нові моделі суб'єктивного соціального благополуччя та виявити чинники його переживання в умовах української культури.

Ключові слова: суб'єктивне благополуччя, соціальне благополуччя, суб'єктивне соціальне благополуччя, соціальні зв'язки, психологічне благополуччя.

Danylchenko T. V. Subjective Social Well-being as a Psychological Phenomenon. The article is devoted to the review of approaches to treatment of the new concept offered within the limits of positive psychology, – subjective social well-being. If earlier the majority of researches concentrated on studying of social factors

of subjective well-being and social parameters of quality of life during last decades social well-being has been allocated as an independent scientific category. Among a number of concepts (social well-being, socially-psychological well-being, socially-psychological subjective well-being, socially-psychological parameters of life quality, subjective well-being) the new term is offered: subjective social well-being. It is shown that two campaigns in understanding of the given phenomenon exist. In a wide context social well-being – an integrated indicator of efficiency of functioning of the social sphere which parameters are health of members of a society (physical and intellectual), habitation presence, financial resources (the income, the saved up resources, ability to get necessary things), work, social relations, a personal security, environment, leisure possibilities. In a narrow (psychological) foreshortening subjective social well-being – the person estimation of own functioning in a society (marriage and home life, friendship, work, habitation, formation, health, a standard of living, the neighborhood, the place of residence, the country,). Such components of subjective social well-being are allocated: social acceptance, social coherence, social contribution, social actualization, social integration. Author's definition of subjective social well-being as integrated socially-psychological formation which reflects value judgment (positive experience) success of functioning of the individual in the social environment is offered. In the subsequent researches working out of new models of subjective social well-being and revealing of factors of its experience in the conditions of the Ukrainian culture is possible.

Keywords: subjective well-being, social well-being, subjective social well-being, social connections, personal well-being.

Данильченко Т. В. Субъективное социальное благополучие как психологический феномен. Статья посвящена обзору подходов к трактовке нового понятия, предложенного в рамках позитивной психологии, – субъективного социального благополучия. Если ранее большинство исследований концентрировались на изучении социальных факторов субъективного благополучия, социальных параметрах качества жизни, то в последние десятилетия социальное благополучие было выделено как самостоятельная научная категория. Среди ряда понятий (социальное благополучие, социально-психологическое благополучие, социально-психологическое субъективное благополучие, социально-психологические параметры качества жизни, субъективное благополучие) предложен новый термин – субъективное социальное благополучие. Показано, что существует два подхода к пониманию данного феномена. В широком контексте социальное благополучие – интегральный показатель эффективности функционирования социальной сферы, параметрами которой являются здоровье членов общества (физическое и умственное), наличие жилья, финансовые ресурсы (доход, накопленные ресурсы, способность приобрести необходимые вещи), работа, социальные отношения, личная безопасность, окружающая среда, возможности досуга. В узком (психологическом) ракурсе субъективное социальное благополучие – оценка человеком собственного функционирования в обществе (брака и семейной жизни, дружбы, работы, жилья, образования, здоровья, уров-

ня життя, сусідства, міста проживання, країни, себе самого). Виділені такі складові суб'єктивного соціального благополуччя: соціальне прийняття, соціальна зв'язаність, соціальний вклад, соціальна актуалізація, соціальна інтеграція. Пропонується авторське визначення суб'єктивного соціального благополуччя як інтегрального соціально-психологічного формування, яке відображає суб'єктивну оцінку (позитивне переживання) успішності функціонування індивіда в соціальній середі. В подальших дослідженнях цільовою є розробка нових моделей суб'єктивного соціального благополуччя та виявлення факторів його переживання в умовах української культури.

Ключові слова: суб'єктивне благополуччя, соціальне благополуччя, суб'єктивне соціальне благополуччя, соціальні зв'язки, психологічне благополуччя.

Постановка наукової проблеми та її значення. Люди – соціальні істоти, тому їх потреба належати до спільноти має фундаментальний характер, що відображається в думках, емоціях та міжособистісних стосунках у процесі взаємодії. За влучним виразом Р. Нісбет, «життя – це пошук належності» [1, с. 18]. Соціальні зв'язки, тобто розвиток позитивних стосунків з іншими в соціальному просторі, є психологічною потребою та фактором мотивації, що важливо для виживання та розвитку людства. Характер цієї належності або міжособистісних зв'язків з іншими людьми відображається в стані їх благополуччя чи соціальності [2]. Соціальні зв'язки – провідний елемент переживання благополуччя, оскільки індивідуальні та соціальні параметри благополуччя взаємопов'язані.

Окремі аспекти суб'єктивного благополуччя, внутрішня картина цього переживання порівняно рідко стають предметом психологічного аналізу. Ймовірною причиною цього може бути прагнення психологів до однозначних трактувань усіх понять, що описують внутрішній світ особистості. Крім того, увага дослідників виявилася зосередженою на негативних аспектах соціальних зв'язків – труднощах формування зв'язків, дефіциті належності, шлюбних конфліктах тощо. Кожний вид соціальних зв'язків розглядався окремо, не враховуючи їх інтегративного впливу на благополуччя конкретної особистості.

На початковому етапі благополуччя вивчалася як цілісна категорія, що має свою структуру. Однак у ході розгортання наукової дискусії виявилася, що це універсальне поняття не в змозі описати складну суб'єктивну картину сприйняття та оцінки реальності з по-

гляду особистості, оскільки суб'єктивне благополуччя складається з часткових оцінок різних сторін життя людини. Почали з'являтися роботи, у яких автори пропонують диференціювати це поняття. Першим поділом було розмежування психологічного та суб'єктивного благополуччя, пізніше були виділені окремі аспекти останнього.

Аналіз досліджень цієї проблеми. Через певну розмитість понять термін «суб'єктивне соціальне благополуччя» залишається малопоширеним у науковому обігу. Так, вивчаючи ступінь та рівень задоволеності людей своїми соціальними контактами, становищем, забезпеченістю та перспективами в суспільстві, використовують такі поняття, як «соціальне благополуччя» (А. А. Голіков, С. С. Гордєєв, А. Ю. Даванков, В. Н. Козлов), «соціально-психологічне благополуччя» (А. В. Добрих, К. В. Заболотських, В. А. Хащенко), «соціально-психологічне суб'єктивне благополуччя» (Р. М. Шаміонов, Б. А. Класов), «соціально-психологічні параметри якості життя» (В. І. Кулайкін). В англійськомовних джерелах, незважаючи на те, що найбільш поширений термін «social well-being» (J. S. Larson, R. W. England, L. Callaghan, C. L. M. Keyes, E. Reig-Martinez, S. Webb, M. L. Muller), існують й інші форми: «psycho-social well-being» (Т. О'Харе, М. В. Шеррер, Н. С. Коннері), «societal well-being» (М. Дж. Сіргі, Г. В. Ю, Д. Дж. Лі, С. Вей, М. В. Хуанг, Л. Скілтон), «societal happiness» (Л. Тай, Д. Чан, Е. Дієнер). На нашу думку, найбільш точним буде використання терміна «суб'єктивне соціальне благополуччя» (за Л. В. Куликовим, 2000). Уточнення «суб'єктивності» має значення, оскільки в соціальних науках склалася традиція розглядати щастя/благополуччя як індивідуальне «внутрішнє» явище, на яке впливають соціальні фактори, тоді як соціальне благополуччя стало відображенням стану суспільства. Суб'єктивне соціальне благополуччя, на нашу думку, акцентує цілісне явище позитивного переживання людиною свого існування як суспільної істоти.

Виклад основного матеріалу та обґрунтування отриманих результатів дослідження. Здебільшого феномен соціального благополуччя розглядається у двох аспектах. Уперше соціальне благополуччя стали вивчати в соціології та економіці, де його розглядали як «інтегральний показник ефективності функціонування соціальної сфери, відображення соціального самопочуття, рівня достатку, якості життя населення, індикатор соціальної безпеки суспільної системи»;

«оптимальний стан людини, соціальних груп, спільнот, суспільства в цілому» [5] «комплексна оцінка системи життєдіяльності кожного члена суспільства; складний, багатогранний, динамічний процес задоволення і розвитку фізичних, духовних і соціальних потреб, а також наявність необхідних умов у суспільстві для задоволення цих потреб» [6]. Як приклад цього підходу в англomовній соціології наведемо теорію Дж. Роулза (1971), що розглядав соціальне благополуччя як здатність суспільства створити та підтримувати (включаючи ступінь глибини, культури, норм і здорового глузду) глобальні суспільні досягнення. Вони включають: 1) базове благополуччя (їжа, житло, одяг, товари для самозабезпечення); 2) сукупне благополуччя (здоров'я, освіта, культура, вираження ідентичності); 3) відсутність неблагополучних факторів (екологічна деградація, насилля, примус, злочинність, обман, геноцид, рабство, зловживання); 4) мультиплікативне благополуччя (рухливість, ступінь комфорту, участь у творчому та суспільному житті, впевненість та зростаюче відчуття гідності, психічне здоров'я) [7]. Схоже визначення дає соціолог Дж. Ейлес (1986): «Соціальне благополуччя може бути визначене як умови, в яких потреби та бажання населення задоволені» [8, с. 439]. На думку цього автора, хороше суспільство – те, в якому люди можуть задовольнити свої основні потреби, існує соціально-економічна мобільність та повага до прав інших, де є доступ до якісних послуг і формується демократичне та згуртоване соціальне середовище.

Таким чином, досягнення глобального соціального благополуччя (зовнішнього параметра існування соціальної системи) є фоном для неперервного соціального вдосконалення та збереження всіх компонентів благополуччя, а також можливе за умови вбудови цих компонентів в історію країни, її цінності та норми, інститути, інтереси, мораль, політику та інтелектуальне життя. Підкреслюється, що соціальне благополуччя – це здатність суспільства протистояти тим змінам, що зменшують благополуччя окремої людини [9].

В українській мові нема відповідного унікального еквівалента для позначення соціального благополуччя на макрорівні, в англійській мові використовується термін «societal well-being». Так, на думку М. Сірджі та ін. (2011), соціальне благополуччя (у широкому сенсі як системи) має такі складники, як економічне благополуччя, фізичне (ментальне), суб'єктивне (гедоністичне) та соціальне благополуччя (у

вузькому сенсі як позитивне функціонування в системі соціальних зв'язків, що ми пропонуємо позначати як суб'єктивне соціальне благополуччя) [10]. Підкреслюється, що між соціальним благополуччям суспільного плану та індивідуального може виникати конфлікт. Відомі історичні приклади суспільств, що процвітають за рахунок його членів, і приклади людей, що процвітають за рахунок суспільства.

Суб'єктивна оцінка соціального благополуччя часто не збігається, а інколи й суперечить об'єктивним показникам. Для того, щоб розрізнити ці два параметри, інколи в англійській літературі використовують термін «societal well-being» для позначення соціологічного (глобального) підходу та «social well-being» – для відображення психологічного (суб'єктивного) трактування. На нашу думку, у першому випадку доцільно б використовувати термін «соціальне благополуччя», а в другому – «суб'єктивне соціальне благополуччя» (ССБ).

Соціальне благополуччя суспільства як системи досягається через вплив переживання ССБ на індивідуальне благополуччя. Спільноті дуже складно досягти процвітання, коли в її членів немає високого рівня благополуччя, однак суспільство не обов'язково процвітатиме, навіть якщо у більшості його членів високий рівень особистого благополуччя (наприклад, явище дискримінації меншин). Слабка соціальна структура, зміцнюючись, може показати збільшення кількості людей, у яких зростає рівень благополуччя, але такий приріст оборотний та, імовірно, нежиттєздатний. Ця особливість пояснює, чому неможливо підрахувати благополуччя суспільства, вираховуючи математичні рівні дискретного благополуччя індивідів, що його складають. Соціальне благополуччя більше виступає як функція суспільства, яка актуалізує принцип його організації. Таким чином, соціальне благополуччя – це щось більше, ніж проста сукупність індивідуальних переживань благополуччя, це новий рівень існування всієї системи. Отже, поняття суб'єктивного соціального благополуччя стає точкою перетину між соціальним благополуччям як функції суспільної системи та персональним благополуччям як індивідуальним переживанням.

У межах першого, соціологічного, підходу в ролі одиничних індикаторів соціального благополуччя розглядають: успішність фізичного, психічного, соціального та економічного функціонування в соціумі [12]; оцінку шлюбу, сімейного життя, дружби, роботи, житла, освіти, здоров'я, рівня життя, сусідства, міста проживання, країни,

себе самого [13]; суспільну компетентність, здатність до самовизначення, культурну стійкість, соціальні та міжособистісні стосунки, соціальну мобільність, участь та залученість, справедливий розподіл ресурсів, допустиме кризове навантаження [9]; реалізацію численних потреб кожного члена суспільства, гідних умов життя, можливість вибору освіти та напряму професійної діяльності [3]. В одному з останніх досліджень соціологів Дж. Повей, П. Борехама та В. Томашевські (2013) указано на такі параметри соціального благополуччя: здоров'я (фізичне та розумове), наявність житла, фінансові ресурси (прибуток, накопичені ресурси, здатність придбати необхідні речі), робота, соціальні стосунки (сім'я, повага з боку інших), особиста безпека, навколишнє середовище, можливості дозвілля [14]. Зауважимо, що в такому ракурсі подібні переліки повністю ідентичні критеріям, які описують якість життя. Зазвичай суб'єктивний компонент у таких списках ураховується мало. Зазначимо: у соціологічному підході вивчення соціального благополуччя здебільшого фіксують зріз наявних переживань і оцінок за певними критеріями (індикаторами, референтами), що дає мало можливості з'ясувати чіткі закономірності прояву явища. Крім того, досить обмежено враховуються індивідуальні переживання як такі, швидше вивчається масовий рівень соціальних систем, що зближує це поняття із «соціальним настроєм». Відповідно низка параметрів (відмінних у різних концепціях) порівнюється з певним еталоном, а суб'єктивність ураховується як рівень адаптації до наявних соціальних умов.

М. В. Захаров (2011) пропонує розглядати соціальне благополуччя в широкому та вузькому сенсах. Перше (соціологічне трактування) – інтегральна оцінка, що відображає реальну ситуацію в країні чи широкій спільноті, – показує ступінь задоволеності матеріальних та духовних потреб її членів; друге (психологічне трактування) – задоволеність особистості своїм соціальним статусом та актуальним станом суспільства, до якого вона належить, – це також задоволеність міжособистісними зв'язками та статусом у мікросоціальному оточенні, відчуття спільності [15]. Аналогічної думки дотримується О. В. Добрих (2007). Він вважає соціальне благополуччя компонентою якості життя та використовує термін «суб'єктивний компонент соціального благополуччя», який трактує як ступінь та рівень задоволеності людей своїми соціальними контактами, становищем, забезпеченістю та перспективами в суспільстві [16].

З погляду індивідуальних потреб розглядають соціальне благополуччя голландські дослідники в теорії функцій соціальної продуктивності: люди активно прагнуть досягти своїх цілей, однак їх раціональність (вірування та очікування, визначення ситуації, способи рішення) значною мірою обмежена соціальними обставинами. Суб'єктивне благополуччя, на їхню думку, складається з двох компонентів: фізичного благополуччя (комфорт, збудження) та соціального благополуччя (прив'язаність – відчуття любові інших, статус – навички, освіта, багатство, поведінкове підкріплення – соціальне схвалення, відчуття «правильності») [17].

У психологічній науці соціальне благополуччя розглядається як індивідуальне переживання позитивного соціального функціонування: «соціальне благополуччя – оптимальне функціонування в суспільстві» [18, с. 2]. На думку американських дослідників С. Еванс та С. Валлеллі (2007), «соціальне благополуччя – аспект загального суб'єктивного благополуччя, який стосується соціальної взаємодії та залученості» [19, с. 2]. Є інші потрактування: «Соціальне благополуччя – частина евдемонічного аспекту благополуччя, що фокусується на соціальному житті» [20, с. 295]; «виникнення позитивного або негативного психічного стану не тільки від дій інших людей, але й від володіння суспільними благами, стосунків з іншими людьми» [21, с. 2]. У рамках психології соціальної роботи феномен соціального благополуччя розглядається як відповідність певним соціальним вимогам людей певного віку та статусу, а також соціально-економічні досягнення особистості, акцент робиться на порівняння різних соціальних груп. У європейській соціальній психології соціальне благополуччя трактується як «індивідуальне благополуччя, що включає соціальні зв'язки як головну частину його “функціонального” елементу» [22, с. 3].

Відповідно до точки відліку (соціологічної чи психологічної) ССБ розглядають – більш поширений підхід – як аспект (складник) загального суб'єктивного благополуччя людини (задоволення життям) (наприклад, Куликов, 2000; Callaghan, 2008; Evans, Valletly, 2007), інколи явно, але здебільшого опосередковано – як систему соціальних чинників, які впливають на загальний концепт суб'єктивного благополуччя (Зараковський, 2004; Бочарова, 2005; Кулайкін, 2006; Diener, Seligman, 2004; Helliwell, Putnam, 2004; Cohen, 2004). Також соціальне благополуччя трактується як індикатор суб'єктивної якості життя (Rapley, 2003; Bowling, Gabriel, Dykes et al., 2003). Крім того, останнім

часом з'явилися публікації, у яких психологічне, соціальне та емоційне благополуччя розглядаються як окремі структури більш загального фактору – суб'єктивного благополуччя (Muller, 2012; Gallagher, Lopez, Preacher, 2009).

До апарату вітчизняної психологічної науки поняття «суб'єктивне соціальне благополуччя» увійшло завдяки роботам Л. В. Куликова, Р. М. Шаміонова. Наприклад, Л. В. Куликов (2000) суб'єктивне благополуччя визначає як узагальнене і стійке переживання, що має особливу значущість для індивіда. Критерієм благополуччя є задоволеність потреб. Соціальне благополуччя інтерпретувалося як задоволеність соціальним статусом, станом суспільства, до якого належить індивід, міжособовими зв'язками тощо. Він підкреслює суб'єктивний аспект подібного переживання і пропонує розділяти поняття соціального благополуччя й суб'єктивного соціального благополуччя [4]. Російська дослідниця Ю. В. Бессонова (2012), визначаючи «загальне» благополуччя, на нашу думку, описує його соціальний аспект: «благополуччя – наявність соціальної підтримки, прийняття групою, відкритість у взаєминах та відсутність конфліктів, сприятливе соціальне оточення та керування навколишнім середовищем, уключення в поняття особистого благополуччя близьких та значущих людей» [23, с. 33].

У найбільш соціально-психологічному варіанті розглядає суб'єктивне благополуччя Р. М. Шаміонов (2008). На його думку, воно відображає ставлення людини до своєї особистості, життя і процесів, що мають важливе значення з погляду засвоєних нормативних уявлень про «благополучне» зовнішнє і внутрішнє середовище та характеризується переживанням задоволеності [24, с. 11]. Хоча Р. М. Шаміонов і виділяє соціальний модус суб'єктивного благополуччя (систему зв'язків та відносин, що кваліфікуються як необхідні й достатні для збереження внутрішньої рівноваги), однак у рамках запропонованого інтегративного підходу закликає не розривати іпостасі «Я» й розглядати суб'єктивне благополуччя в нерозривній єдності. Ключовими елементами суб'єктивного благополуччя, на його думку, є «внутрішні та зовнішні інтенції» і ставлення.

На сьогодні не існує прийнятої науковою спільнотою дефініції соціального благополуччя, швидше є опис, де перераховуються його складники та ознаки, які можуть указувати на певний рівень соціального благополуччя. Найбільшого поширення в американській психологічній науці набула концепція соціального благополуччя, що її за-

пропонував соціальний психолог К. Л. М. Кейєс (1998), який спробував оцінити емпіричні виміри благополуччя. Дослідник зауважує, що соціальні психологи не завжди враховують соціальні критерії, які люди використовують, оцінюючи власне благополуччя. Акцент робиться або на клінічних вимірах (відсутність депресії), або використовуються глобальні виміри вдоволення життям чи щастя. Використовуючи надбання соціологічної науки щодо визначення «вигод суспільного життя», К. Л. М. Кейєс запропонував «соціальну версію благополуччя» в психологічній трактовці (ССБ): «соціальне благополуччя звернене до того, як люди бачать свої стосунки з іншими та більш широкою спільнотою, а також власне функціонування в суспільстві» [3, с. 122].

На нашу думку, суб'єктивне соціальне благополуччя – це інтегральний соціально-психологічний феномен, що відображає усвідомлення й оцінку соціального функціонування на основі співвідношення між рівнем домагань і ступенем задоволення соціальних потреб суб'єкта, у результаті чого особистість визначає своє соціальне буття як оптимальне й переживає відчуття приємності.

Важливо підкреслити два аспекти ССБ: з одного боку, ідеться про позитивне функціонування в соціумі, що дає змогу людині задовольнити соціальні потреби та відчувати себе елементом соціуму («соціальне благополуччя»), з іншого – наслідком соціального функціонування є позитивні суб'єктивні оцінки соціальних зв'язків (і конкретних, і узагальнених), що об'єктивуються у феномені «суб'єктивного благополуччя» як узагальненого відображення всіх факторів соціального буття.

Оскільки ССБ – динамічне утворення, система взаємовпливу між обставинами, діями та психологічними ресурсами особи, ключовим його параметром є досягнення балансу. Під час самовизначення суб'єкт має знайти суб'єктивну рівновагу (оптимальний баланс) між тими параметрами, ступінь вираженості яких у його уявленнях визначає особливості такої соціальної поведінки, що приведе до задоволення потреб, а відповідно до підвищення позитивного афекту. Отже, на нашу думку, ключовими психологічними механізмами переживання ССБ є соціальна рефлексія (акт пізнання) і соціальне самовизначення особистості (усвідомлення, знаходження особистісних смислів).

Ми пропонуємо динамічну модель суб'єктивного соціального благополуччя (рис. 1).

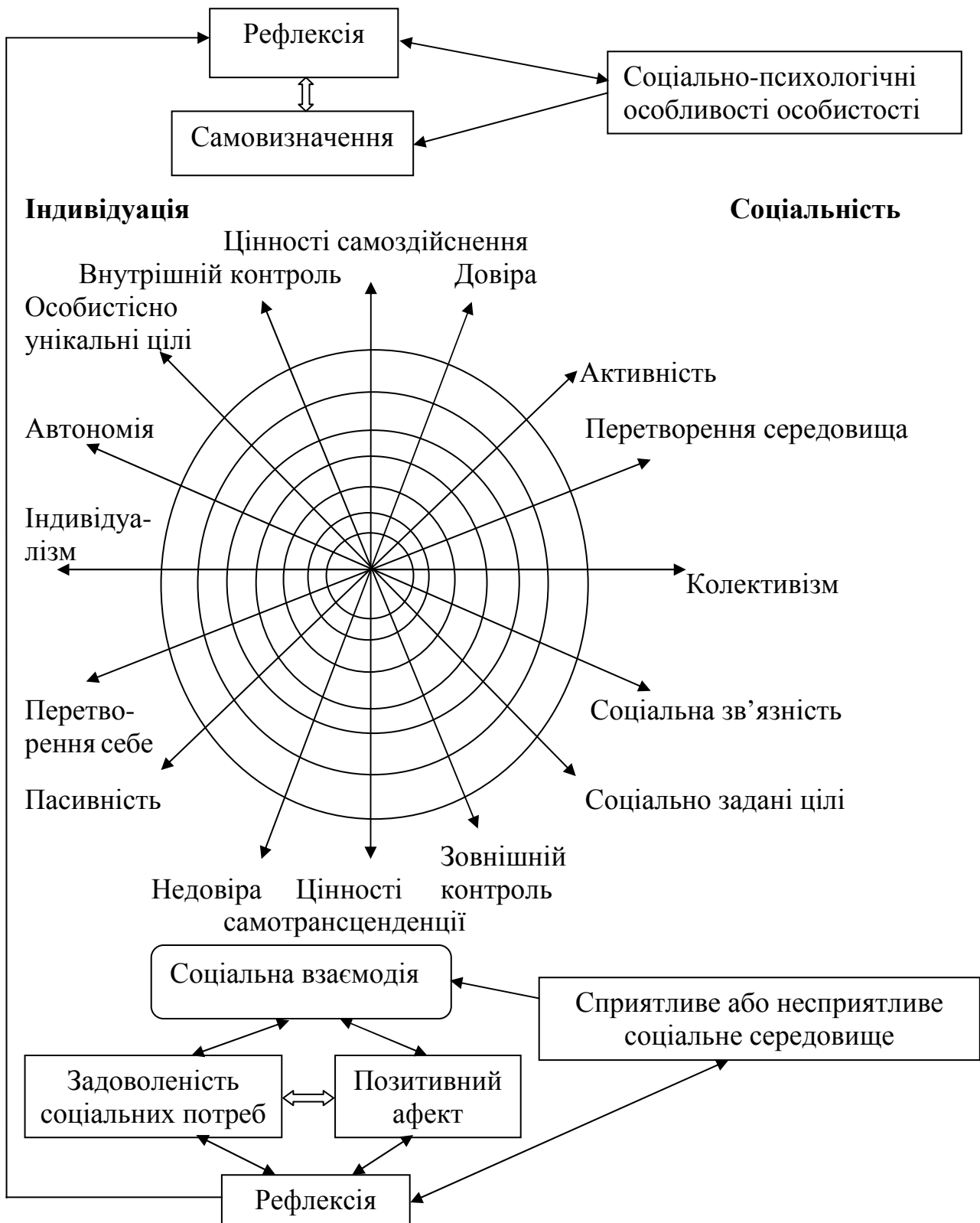

Рис. 1. Динамічна модель суб'єктивного соціального благополуччя

Висновки та перспективи подальшого дослідження. Отже, спостерігаємо термінологічні збіги, однак немає теоретичного осмислення поняття суб'єктивного соціального благополуччя. Аналіз наявних теоретичних підходів показує, що концептуальні уявлення про

природу та структуру суб'єктивного соціального благополуччя ще не розроблені. «Вузьке» (психологічне) та «широке» (соціологічне) трактування часто підміняють одне одного. Крім того, терміни «соціальне благополуччя», «суб'єктивне благополуччя», «якість життя», «процвітання» часто використовуються як синоніми. Вивчення соціального благополуччя в соціології зорієнтоване на зріз індивідуальних оцінок за певними критеріями. У більшості психологічних концепцій суб'єктивного благополуччя соціальний аспект розглядається як зовнішня умова його надбання. У гедоністичному трактуванні суб'єктивного благополуччя як один із видів задоволеності виділяють задоволеність особи своїм соціальним життям.

Через значну складність поняття ССБ більшість запропонованих його дефініцій описові й відображають його критерії. Найчастіше вказуються «гарні стосунки», «соціальна зв'язність», «соціальна підтримка», «задоволеність соціальних потреб».

На нашу думку, суб'єктивне соціальне благополуччя – це інтегральне соціально-психологічне утворення, що відображає суб'єктивну оцінку (позитивне переживання) успішності функціонування індивіда в соціальному середовищі. Відповідно його атрибутами є соціальна рефлексія, самовизначення, задоволеність соціальних потреб і позитивний афект щодо соціального функціонування.

Суб'єктивне соціальне благополуччя – мета діяльності будь-якої соціальної системи (і суспільного, і групового рівня), а тому потрібно й надалі вивчати його складники, порівнювати рівень ССБ у нашій країні з показниками інших країн та чинниками його досягнення в умовах українського суспільства.

Література

1. Nisbet R. The Quest for Community / R. Nisbet. – New York : Oxford University Press, 1953.
2. Influence of social network on occurrence of dementia: a community-based longitudinal study / L. Fratiglioni, H. X. Wang, K. Ericsson, M. Maytan, B. Winblad. – Lancet, 2000. – P. 355, 1315–1319.
3. Keyes C. L. M. Social well-being / C. L. M. Keyes // Social Psychology Quarterly. – 1998. – 61. – P. 121–140.
4. Куликов Л. В. Детерминанты удовлетворенностью жизнью / Л. В. Куликов // Общество и политика / ред. В. Ю. Большаков. – СПб. : Изд-во Санкт-Петербург. ун-та, 2000. – С. 476–510.
Kulikov L. V. Determinanty udovletvorennostiu zhyzniu [Determinants of satisfaction of life] / L. V. Kulikov // Obshchestvo i politika / red. V. U. Bolshakov. – SPb. : Izd-vo Sankt-Peterburg. un-ta, 2000. – S. 476–510.

5. Мерзлякова И. В. Теоретико-методологические основы социологического анализа социального благополучия населения региона : автореф. дис. ... канд. социол. наук : спец. 22.00.01 «Теория, методология и история социологии» / Мерзлякова И. В. – Барнаул, 2007. – 26 с.
Merzliakova I. V. Teoretiko-metodologicheskiie osnovy sotciologicheskogo analiza sotcialnogo blagopoluchiiia naseleniia regiona [Teoretiko-methodological bases of the sociological analysis of social well-being of the population in region] : avtoref. dis. ... kand. sotciolog. nauk : spets. 22.00.01 “Teoriia, metodologiia i istoriia sociologii” / Merzliakova I. V. – Barnaul, 2007. – 26 s.
6. Рахлина Л. В. Социальное неблагополучие населения как одна из угроз экономической безопасности России: на примере Северо-Западного региона : автореф. дис. ... канд. экон. наук : спец. 08.00.05 «Экономика и управление народным хозяйством» / Рахлина Л. В. – СПб., 2009. – 28 с.
Rakhlina L. V. Sotcialnoie neblagopoluchiie naseleniia kak odna iz ugroz ekonomicheskoi bezopasnosti Rossii: na primere Severo-Zapadnogo regiona [Social trouble of the population as one of threats of economic safety in Russia: an example of Northwest region] : avtoref. dis. ... kand. ekon. nauk : spets. 08.00.05 “Ekonomika i upravleniie narodnym khoziaistvom” / Rakhlina L. V. – SPb., 2009. – 28 s.
7. Rawls J. A Theory of Justice / J. Rawls. – Oxford : Oxford University Press, 1971/1999.
8. Eyles J. Quality of life and social well-being / J. Eyles // The dictionary of human geography / R. J. Johnston ed. – Blackwell ; Oxford, 1986.
9. Xing Li. Globalization and Social Well-being Alternative Approach to Well-being Attainment and Measurement [Electronic resource] / Li Xing, M. Muchie / Research Center on Development and International Relations (DIR). – Aalborg University, Denmark. Development Research Series Working Paper. – 2003. – № 117. – Access mode : <http://vbn.aau.dk/files/33796204/117.pdf>
10. Does Marketing Activity Contribute to a Society’s Well-Being? The Role of Economic Efficiency / M. J. Sirgy, G. B. Yu, D. J. Lee, S. Wei, M. W. Huang // Journal business ethics. – 2011.
11. The measurement of social well-being / J. S. Larson // Social Indicators Research. – 1993. – 28 (3). – P. 285–296.
12. Quality of life indicators and health: Current status and emerging conceptions / D. Raphael, R. Renwick, I. Brown, I. Rodman // Social Indicators Research. – 1996. – 39. – P. 65–88.
13. Eyles J. Social Indicators, Social Justice and Social Well-Being, McMaster University Centre for Health Economics and Policy Analysis Working Paper 94-1 [Electronic resource] / J. Eyles. – 1994. – January – Access mode : <http://www.chepa.org/Files/Working%20Papers/WP%2094-01.pdf>
14. Povey J.-L. The Development of a New Multi-faceted Model of Social Well-being: Does income level make a difference? [Electronic resource] / J.-L. Povey, P. Boreham, W. Tomaszewski // Journal of Sociology. – 2013. – December 6. – Access mode : <http://staging.tasa.org.au/wp-content/uploads/2011/11/Povey-Boreham-Tomaszewski-R0079-Final-.pdf>

15. Захаров М. В. Социальная защищенность населения как условие социального благополучия / М. В. Захаров // Социальное благополучие человека в современной России: факторы риска и факторы защиты : материалы III краевой студ. науч.-практ. конф. (12 мая 2011 г., г. Пермь) / отв. за вып. : В. В. Коробкова, Л. А. Метлякова ; Перм. гос. пед. ун-т. – Пермь : [б. и.], 2011. – С. 13–15.
Zakharov M. V. Sotcialnaia zashchishchennost naseleniia kak usloviie sotcialnogo blagopoluchiia [Social security of the population as a condition of social well-being] / M. V. Zakharov // Sotcialnoie blagopoluchiie cheloveka v sovremennoi Rossii: factory riska i factory zashchity : materialy III kraievoi stud. nauch.-pract. conf. (12 may 2011 g., g. Perm) / otv. za vyp. V. V. Korobkova, L. A. Metliakova ; Perm. gos. ped. un-t. – Perm : [b. i.], 2011. – S. 13–15.
16. Добрых А. В. Субъективный компонент социального благополучия учащейся молодежи г. Хабаровска : автореф. дис. ... канд. социол. наук : спец. 22.00.04 «Социальная структура, социальные институты и процессы» / Добрых А. В. – Хабаровск, 2007. – 22 с.
Dobrykh A. V. Subiectivnyi component sotcialnogo blagopoluchiia uchashcheisia molodezhy g. Khabarovska [Subjective component of social well-being of studying youth in Khabarovsk] : avtoref. dis. ... kand. sociolog. nauk : spets. 22.00.04 “Sotcialnaia structura, sotcialnyie instituty i protsessy” / Dobrykh A. V. – Khabarovsk, 2007. – 22 s.
17. Dimensions of well-being and their measurement: The SPF-IL Scale / A. Nieboer, S. Lindenberg, A. Boomsma, A. C. van Bruggen // Social Indicators Research. – 2005. –73. – P. 313–353.
18. Muller M. L. Social well-being: Investigating the relation of social aspects to optimal functioning in society: Bachelor thesis [Electronic resource] / M. L. Muller // Universiteit Twente. – Enschede, 2012. – 39 p. – Access mode : [http://essay.utwente.nl/61867/1/M%C3%BCller,_M._-_s0163465_\(verslag\).pdf](http://essay.utwente.nl/61867/1/M%C3%BCller,_M._-_s0163465_(verslag).pdf)
19. Evans S. Social Well-Being in Extra Care Housing / S. Evans, S. Vallyelly // Joseph Rowntree Foundation. – York, 2007.
20. Joshanloo M. Value priorities as predictor of hedonic and eudaimonic aspects of well-being / M. Joshanloo, G. Ghaedi // Personality and individual differences. – 2009. –47. – P. 294–298.
21. Skilton L. Measuring societal wellbeing in the UK / L. Skilton // Working paper. – London : Office for National Statistics (ONS), 2009.
22. ESS Round 6 Module on Personal and Social Wellbeing – Final Module in Template / F. Huppert, N. Marks, J. Michaelson, C. Vazquez, J. Vitterso // European Social Survey. – London : Centre for Comparative Social Surveys, City University London, 2013.
23. Бессонова Ю. В. О структуре психологического благополучия / Ю. В. Бессонова // Психологическое благополучие личности в современном образовательном пространстве : сб. ст. / сост. Ю. В. Братчикова. – Екатеринбург : Урал. гос. пед. ун-т, 2013. – С. 30–35.
Bessonova Yu. V. O structure psikhologicheskogo blagopoluchiia [About structure of psychological well-being] / Yu. V. Bessonova // Psikhologicheskoe blago-

poluchiie lichnosti v sovremennom obrazovatelnom prostranstve : sb. st. / sost. Yu. V. Bratchikova. – Yekaterinburg : Ural. gos. ped. un-t, 2013. – S. 30–35.

24. Шамионов Р. М. Субъективное благополучие личности: психологическая картина и факторы / Р. М. Шамионов. – Саратов : Науч. кн., 2008. – 296 с.
Shamionov R. M. Subiektivnoie blagopoluchiie lichnosti: psikhologicheskaiia kartina i faktory [Subjective wellbeing of the personality: psychological picture and factors] / R. M. Shamionov. – Saratov : Nauch. kn., 2008. – 296 s.

УДК 159.923.2:316.625

О. А. Демчук

Received February 02, 2015;

Revised March 12, 2016;

Accepted April 26, 2016.

ОСОБИСТІСНИЙ ПРОФІЛЬ САМОСТАВЛЕННЯ В СТРУКТУРІ Я-КОНЦЕПЦІЇ СТУДЕНТІВ ІЗ ВИСОКИМ РІВНЕМ БЕЗПОРАДНОСТІ

У статті висвітлено самоствавлення у структурі Я-концепції особистості, яка розглядається як продукт самосвідомості й важливий фактор детермінації поведінки людини. Проаналізовано основні дослідження Я-концепції та Я-образу як результату суб'єктивного відображення людиною самої себе; описано характеристики самоствавлення: відкритість, самовпевненість, самокерівництво, дзеркальне Я, самоцінність, самоприйняття, самоприв'язаність, внутрішня конфліктність, самозвинувачення.

Зазначено, що негативне самоствавлення найчастіше супроводжується процесами, які спотворюють сприйняття суб'єктом власного досвіду й проявляються в афектах неадекватності, адиктивній або асоціальній поведінці. Особливо це стосується осіб із високим рівнем особистісної безпорадності, для яких властиві неконструктивні поведінкові стратегії: відмова від діяльності або втрата інтересу до неї (особливо після невдачі), псевдоактивність, ступор або зміщення на псевдоціль. Зауважено, що часто це захисний механізм самосвідомості, який охороняє особистість від саморуйнування, втрати самоідентичності, забезпечує умовну цілісність її Я-концепції.

Проаналізовано результати дослідження особливостей самоствавлення й тих властивостей студентів із високими показниками емоційного компонента безпорадності, які мають першорядне значення для процесу їх соціальної адаптації та регуляції поведінки. Виявлено позитивні взаємозв'язки такого інтегрального показника самоствавлення, як «внутрішня дезорганізація» з рівнями депресив-